

МАЛИ ЗАПИС ЗА ХИЛАНДАР, 2017. г.

У амфитеатру цркве Лазарице промовисана је 26. децембра 2016. књига о Хиландару проф. др Мирка Ковачевића.

О Хиландару се пишу књиге од како он постоји, од средњовековних писаца до савремених енциклопедиста какви су Дејан Медаковић, Димитрије Богдановић, Војислав Ђурић, Александар Дероко... а ето и ја грешан имах ту част да зберем српске песнике о Хиландару и да ту антологију, поводом 800 година ове српске светиње, промовишем у самој хиландарској библиотеци...

Али књига Мирка Ковачевића је епохално, енциклопедијско дело од близу 1000 страна, које је стварао 50 година од чега је већ једну деценију (после пожара 2004.) присутан тамо као главни пројектант обнове Манастира.

Мирка Ковачевића сам поменуо зато што је он такође главни пројектант за обнову наше Милентије (*моравска школа*, 14. век – слична по обиму Лазарици, по лепоти Каленићу). Поменуо сам га због посвете коју ми је написао: „Драгом Бати са жељом да и књига о Милентији буде драг друг и да је промовишемо као и ову, срдачно, Мирко“. Заправо, ове јесени, 2017. је изашла мала *Монографија о Милентији* када смо у част почетка обнове засадили једну хиландарску лозу из Немањиног расада.

Хиландар ме посебно због тога неодољиво вукао.

Због хиландарске лозе.

Памтим, у пребукирани Хиландар сам ушао захваљујући Мирку који ми је „позајмио“ своју келију.

Ја сам заправо једва чекао да се видим са старцем Стефаном. Отац Стефан, архимандрит, јако је заузет због многих послова (идуће године ће бити прот у Кареји), али овог пута је хитно одвео у Солун оболелог оца Кирила, тада најстаријег међу калуђерима. (У међувремену, отац Кирило, ведрих очију, омаленог раста а изразите духовне висине, хиландарски јеромонах, родом из Риђевштице, која се налази између Крушевца и Трстеника, упокојио се у Господу.)

На Св. Козму и Дамјана, 14 јула, 2017, после свете архијерејске литургије и после трпезе, срећем се са оцем Стефаном на улазној капији Хиландара.

И седамо на клупу под улазним исликаним сводом.

У мале дарове и не гледа.

Морам да му кажем да сам захвалан што је орезао лозу и вином је залио за Милентију. Покушавам да му објасним где је Милентија, али он не поставља никакво питање. Покушавам да пред њим ћутим, јер видим да *седи са мном*, ни с ким другим, а да то ћутање има вредност дијалога.

Одустајем од тога да чита моје мисли, и као ћачић ипак хоћу да му кажем све о Милентији, да му се захвалим за лозу, да осети моју унутрашњу радост.

Али и пре него што бих ја још једном почео, он одмахује руком као да је све јасно, све је речено, сувишно је трошити речи.

А онда усред ћутања рече: *Јеси ли ти писао о оцу Митрофану?*

Зинух од изненађења, откуд би он то знао, то је кратак запис у мојим *Скраћеницама*, а он помену да је о њему још и Мома Димић писао.

И опет одмахну руком.

И опет ми не дозволи да ишта објашњавам, али је ипак климао главом са смешком и чинио покрет којим је хтео да крене, мада ми се учинило да је седео веома дуго.

Да ли сам се осећао поразно. Јесам. Да ли сам се осећао испуњен. Јесам. Са лепом дозом унутрашњег спокоја, среће.

Као и они пролазници који су прилазили њему и оцу Кирилу који је седео на ивици клупе и целивали руке светих стараца.

Благи смешак оца Стефана држао је и мене дуго док је замицао низ калдрму у унутрашњост манастира. Оне калдрме која се овде није мењала од Савиних времена.

У мојој пратњи млади историчар уметности Предраг Ђидић је, уз добијен благослов, направио један снимак – да ли ће на њему бити онај смешак којим је нестао у хиландарској тишини.

Хтео сам све то да поделим са проф. Нешом Марковићем, он се овде брине о хиландарском виногорју и помогао је да резнице лозе дамо Раци Пантелићу из Селишта да их припреми за прпорене...Али у Хиландару нема сигнала...

У новој јутарњој молитви која овде почиње у четири сата ујутру – поново је у мраку Лазарева припрата, са једва видљивим одсјајем свећа. Без електрике. Осећам се као у свом простору – ја сам Крушевљанин.

Касније, пред Тројеручицом, сви смо исти.

Мислим да смо сви исти и кад корачамо калдрмом Светог Саве, пред моћним призором изгорелих здања, који се конак по конак обнављају, исти смо пред чепресима са фијалом, пред Немањиним лозом, Савиним бунаром, Душановим крстом и маслином, исти пред драгоценим благом које чува утроба овог доњег српског камена, нашег духовног идентитета...

Хоћу ли тако ове године напустити Хиландар?

Са дивним осећањем да сам на излизаном каменом степеништу уласка у Лазареву припрату учествовао више пута својим доласцима и ја. Тако да улубљен степеник сада личи на полулопту. Камен који смо већ шест векова газили својим душама.

Како ћу ове године напустити Хиландар?

Са границом Немањине лозе која се још увек налази развучена у смешку оца Стефана.

Овде сам се осећао као дете са анђеоским крилима. Која ће отпасти кад напустимо ове зидове.

Мислим на Милентију која ће нас опет спасти...

Љубиша Бага Ђидић

Беловодска розета, јул, 2018.

БЕСЕДА О РАДОВАНУ БЕЛОМ МАРКОВИЋУ

Поштовани Радоване Бели Марковићу, драги домаћини и житељи Беле Воде, даме и господо,

Имам велику част да, у кратким цртама, представим лик и дело писца Радована Белог Марковића, у чијој ће књижевној биографији од вечерас стајати податак да је добитник Беловодске розете, којом симболично, културни посленици овог краја утискују његово име у сам врх духовног здања и књижевног неимарства у српском језику и српском народу.

Садашња, а и будућа адреса Радована Белог Марковића, речено његовим речима, је Колубара и Брда повише облака, негде на положајима око Белог Ваљева...

Ту се, 10. октобра 1947. године, родио овај волшебни приповедач, у селу Ђелијама код Лазаревца, а недалеко од Лајковца, градића у коме је дуго година био управник Градске библиотеке, која би, без сумње, у будућности морала да се зове његовим именом. Поред библиотекарског, бавио се, попут Хемингвеја, разним пословима, од точења бензина на пумпи до новинарства и, надасве, *књижества* у којем је сатворио најоригиналније

језичко дело нашега доба, исказано у 11 наслова књига приповедака, 14 наслова романа и сабраним делима у издању Градске библиотеке у Лајковцу, 2013. године. А све је почело 1976. године када је у српску књижевност ушао са романом *Паликућа* и *Тереза Милости пуна*, да би са *Швапском косом* кроз *Живчану јапију* кренуо *Лајковачком пругом* до *Лимунације у Ђелијама*, па је са *Последњом ружом Колубаре* дочекао *Кнеза Мишкина у Белом Ваљеву*, и *Сетембринија у Колубари*, док је *Девет белих облака* упоредо са *Оркестром на педале* и *Кавалерима старог премера* пристизало у *Колубарску Трилогију*, одакле је са *Госпођом Олгом*, поред *Путничове циглане* стигао до небеске *Плаве Капије*, објављене 2017. године. Његове књиге, чије сам наслове делимично поменуо, објављене су у великом броју издања, код наших најугледнијих издавача, од којих су неке преведене и на стране језике. Награђиван је и овенчан најзначајнијим признањима као што су књижевне награде **Андрићева**, **Бора Станковић**, **Бранко Ђопић**, **Меша Селимовић**, **Стеван Сремац**, **Григорије Божовић**, **Светозар Ђоровић**, **Печат времена**, затим **Вукова награда**, **Вељкова голубица** за животно дело, **RAMONDA SERBICA** за целокупно дело и **Златна књига Библиотеке Матице српске**, чији је он стални члан, за целокупно дело и библиотечарско старање о књизи... О прози Радована Белог Марковића објављено је 5 ауторских књига и 5 зборника радова а посвећен му је и 15. број зборника *Савремена српска проза* у издању Народне библиотеке *Јефимија* у Трстенику, 2003. године.

Прозу Радована Белог Марковића тумачили су најпозванији и најугледнији књижевни критичари свих генерација, а ја бих за ову прилику издвојио неколико назнака о његовој поезици која га сврстава у писце најособенијег језичког израза у савременој српској прози. Тако Михајло Пантић закључује да романе овог писца није могуће читати ако читалац са њима, већ после страницу-две, не склопи посебан уговор. Уговор са језиком. „Јер је приповедачки језик Радована Белог Марковића, барокно редувантан, лексемски и синтаксички густ, сложен, слојевит (поетски *успорен* са усредсређеношћу на сваку реч, а не на механику *приче*), заиста једна посебност данашњег српског приповедања.“ Радивоје Микић, критичар који је написао највише страница о књигама Радована Белог Марковића, и приредио изврстан зборник радова о његовој прози са насловом *Господар гшштова*, дефинише његово књижевно дело као „аутономну творевину у језику“ а њега као писца који књижевност као уметност језика ставља изнад стварности. И додао бих још мишљење Марка Недића да „Радован Бели Марковић сасвим је изузетна и нимало типична појава у савременој српској књижевности. Његова изузетност огледа се на свим пољима и у свим слојевима његовог књижевног рада, од биографије до библиографије. Према многим особинама своје прозе он се одваја од званичног, углавном реали-

стичким средствима оствариваног тока српске књижевности и приближава се оном току који се у нашој књижевној критици и књижевној историји означава новим, експерименталним, алтернативним, авангардним, модернистичким и постмодернистичким рукописом.“

А с обзиром на место где се вечерас налазимо, посебно бих нагласио везу овог писца са темом српског села и сељака који је чест јунак његових приповедака, као и житељи имагинарних села Горња и Доња Псача. Тако млада критичарка Јана Алексић запажа да „проза Марковићева је једна свеобухватна и оригинална поетска енциклопедија српског села и сељачког живота“ док Милан Радуловић види Радована Белог Марковића као тематског настављача реалистичке сеоске приповетке. „Сензибилитетом, доживљајем живота, он је модеран песник српског села. Стилom, начином градње уметничког света, он је постмодерниста и *Писац који дубоко прозира душевну срж нашег човека и успева да гротескним параболама представи не само наше нарави, него и да, у симпатично-хуморној атмосфери, оживи метафизичке доживљаје нашег сељака, однос према Богу, другом човеку, сопственом животу и смрти.*“

Када један књижевни јунак Радована Белог Марковића, сељак, купује капу он, каже писац „у сећању упаци и ону строгу капу, у пешчар урезану.“ Можда је тај споменички пешчар баш овај, увезен из Беле Воде и Брајковца у ваљевски крај, пешчар у којем је утиснуто митско и фолклорно наслеђе нашег народа које је овај чудесни писац препевао у иронију и самоиронију заједно са својим двојником худим и мнимим литератом Р.Б. Марковићем, а којим га, у облику розете равне Колубарској ружи дарује овдашње „моравско човечанство“ под „дугуљастим моравским небом“ српског Толстоја из Велике Дренове.

Нека је на част и радост, и душевну утеху у близини Крушевца, Лазарице и Љубостиње, у Води Белој дат, мајсторски белег од камена белог Радовану Белом.

Верољуб Вукашиновић

ХРАБРОСТ И ПРОФЕСИЈА

Не сматрам себе за неког нарочито храброг човека, а тако бих желео да се за мене каже да сам снажан и чврст карактер, постојан, стамен, несаломљив, одлучан, упоран, смео, срчан.

Определио сам се за професију филмског и ТВ редитеља, професију у којој ако човек хоће да опстане мора бити храбар јер средина је свирепа. Тешко је постати студент Факултета драмских уметности, и пре тога вам завидљивци праве разне опструкције с циљем да не положите тај фамозни пријемни испит. Током студија наилазите на разне гадости од стране колега и професора, а када дипломирате и пожелите нешто да режирате веома је тешко успети, анонимном и неафирмисаном се не верује; принуђени сте да „обијате прагове“, да се сусрећете с мноштвом људи који ваш успех доживљавају као личну увреду.

Да би се у свему томе успело неопходно је бити храбар и одважан, наметнути се, борити се, нагласити стручност и ауторитет, превазилазити анонимност и у једном тренутку редитељ може да каже да је остварио добар филм, након чега следи опус, али ни у једном тренутку није лако. Редитељ који хоће да изрази нешто суштински ново, а у то нас уверава и комплетна историја цивилизације, мора бити веома храбар јер га стално прати формална или неформална цензура која хоће да га осујети и истера из професије. То нарочито долази до изражаја у ригидним политичким системима и прати све слободоумне мислиоце, људе који су у стању да кажу једино оно што мисле и за то бивају кажњени.

Велики антички филозоф Анаксагора заступао је став да сунце није Бог него „ужарена маса већа од Пелопонеза“; због тога је увредио тиранина, који га је протерао из Атине. Познато је да је Сократ био принуђен да се отрује кукутом, а Овидија је римски цар протерао у Томе на Црном мору, у непријатну климу и међу примитивне људе; једна песма нашег песника Гојка Ђога из „Вунених времена“, књиге којој је суђено зато што је вређала Броза, носи наслов „Овидије у Томима“.

Инквизиција је онемогућавала Галилеја због његових иновација које су подривале ауторитет католичке цркве.

Ђордано Бруно је због својих јеретичких мисли јавно спаљен. Идеје Сигмунда Фројда о несвесном и дечијој сексуалности биле су толико смеле да је он био изопштен из аустријског друштва и проглашаван за „порнографа“.

У неслободном Совјетском Савезу дисиденти су били убијани или су били слани у логоре, које су описали Александар Солжењин и Карло Штајнер, а код нас и у свету Данило Киш је прогањан зато што је писао о

совјетским логорима („Гробница за Бориса Давидовича“).

Јосип Броз је за време своје дуге владавине убио истомишљенике и неистомишљенике, слао многе невинне на Голи оток, гушио демократске слободе.

Да се вратимо мојој професији филмског редитеља. Филмови Источне Европе у доба „реал социјализма“ служили су се езоповским језиком, али филмови су и поред тога били цензурисани. Било је храбрих редитеља, што нарочито важи за Душана Макавејева, али и он је био принуђен да ради ван земље, такође и тамо бивајући анатемисан због своје смелости. Професија уметника, научника и филозофа заиста је професија за храбре.

Поред цивилизацијске и моралне храбрости у рушењу разних табуа, редитељ мора бити храбар како би уопште спровео своју мисао, јер професија је психофизички исцрпљујућа.

Ја сам свој једини дугометражни играни филм, „Психо-сеанса“ (2014), режирао у продукцији мале куће *Дом културе Студентски град*, без икаквог динара, а екипа од преко четрдесет уметника и осталих сарадника радила је бесплатно. Од мене се захтевало, да би овај филм уопште био снимљен и приказан, да улажем огромну енергију у убеђивање сваког члана екипе. Срећом, сви су били ентузијастички и радовали су се филму, тако да смо без неких озбиљнијих тешкоћа сачекали премијеру.

Иначе, за овај тип нискобуџетног филма у нашој средини постоји жаргонски назив „гаражни филм“, чији су познати протагонисти редитељи и сценаристи Милутин Петровић, Саша Радојевић, Јелена Марковић и многи други, а то је доказ како се филм може направити „ни из чега“. Тешко је доћи до филма, неопходно је бити храбар и ауторитативан (никако ауторитаран) и редитељ може окупити доста младих идеалиста спремних да остваре своју креацију.

У старој Југославији најзначајнији представник нискобуџетног филма био је сигурно Миша Радивојевић, својим дугометражним играним филмовима „Филм без речи“ (1972) и „Тестамент“ (1975), а из тог периода треба поменути ауторе алтернативног филма међу којима су најпознатији Мирослав Бата Петровић, Радослав Владић, Иван Каљевић, Миодраг Милошевић и др. Свако међу поменутима одликовао се храброшћу и неконформизмом, који су карактерисали и остале представнике модерне уметности у свим крајевима света.

Филмски редитељ мора да буде храбар како би изнео своје сложено дело и како би отрпео реакције средине и онога што Хрвати зову „ћудоређе“. Средина не трпи много онога ко се издваја из њених обичајних и моралистичких стандарда; уметник и мислилац често је принуђен на изопштеност и усамљеност.

Данко Стојић

О ПРОКЛЕТСТВУ ВИДОВДАНСКОГ ХРАМА, загонетка Мештровић

Озбиљан је задатак написати роман, знају они који су то покушали, а још боље знају они који су тај посао успели да доведу до краја. Нешто још сложеније и захтевније јесте бављење стварним, историјским личностима у роману. Урош Тутулић се тог посла прихватио и уз велику посвећеност и способност емпатије дозвоао, приближио нам једно време, 19. век од почетка, па неосетно на даље, наглашавајући одређене догађаје и личности, као у неком возу који тутњи кроз опасне крајеве, све до пред крај, до 1995. године и завршног поглавља које носи наслов СРАМОТА.

Роман се појавио у издању *Просвете* из Београда крајем прошле године. Шта је натерало овог младог аутора да зарони тако дубоко и да истражује по прошлости, по животима људи, од главног јунака Мештровића, његових љубави, жена, деце, његове пријатељице, сликарке Надежде Петровић, преко Ђорђа Јовановића и других уметника тог времена, до италијанске краљевске породице – Елене и Виторија Савојских, преко Карађорђевића и неславних политичких личности Павелића, Степинца и других. Није штедео аутор ни недоследне српске политичаре, а ни све остале које је рат учинио поткупљивим, осим Исидоре Секулић која се помиње као изузетак, појам независног интелектуалца у време када је то изгледало неodrживо.

Свакако је аутора водила идеја да из новог угла сагледа и осветли рад великог вајара Ивана Мештровића, који је пореклом Далматинац, Хрват, католик али су његова дела била у једном периоду надахнута српским јунаштвом и епским народним песмама. То сада звучи нестварно. Урош Тутулић у роману говорећи о скулптури Милоша Обилића каже кроз записе младог италијанског слависте: **чему уопште моје поређење са античким херојима?! Њихове полупане мраморне статуе могу се наћи дилем Средоземља, а величанствени Милош је јединствен, поносан и сам у свом јунаштву. Сваки јунак је, у ствари, самац у васељени, одељен својим делом од остатка света.**

Препознаје на Видовданском храму орнаменте из песме *СМРТ МАЈКЕ ЈУГОВИЋА*. Скулптуре које красе ову грађевину јесу апотеоза јунака народних песама од Бановић Страхиње, оштрог погледа, па метонимијски израженог Срђе Злопоглеђе и клонуле, трагичне мајке Југовића. Затим монументални коњ Шарац и на њему Краљевић Марко извајан, сав у мишићима као змајев син, љутит због националног понижења, па млада Гојковица, жива узидана, у легенди о Скадру, па Орловићу Павле и Косовка девојка, читав национални, епски корпус на једном месту. *Овај Мештровић*

очигледно зна напамет многе велике епске песме и ствара са много посвећености. То је записао млади италијански слависта Тезаре који је касније трагично завршио, јер је тај ентузијазам, дивљење за Мештровићево дело које је надвисило националне мржње и ваздигло српске епске јунаке, све то је морало имати ужасан епилог сходно развоју политичких догађаја и изопштравању националистичких, шовинистичких нетрпељивости са којима још увек нисмо изашли на крај, а питање је да ли ћемо икада... Питање је да ли је ускогрудост, нетрпељивост јача од уметности, лепоте, племенитих циљева који су засијали на кратко пред Европом на Светској изложби у Риму где су се уметници ујединили око идеје заједништва јужних Словена, поштујући, бар тада, једни друге. Уметник, ујединитељ био је Мештровић, визионар и творац Видовданског храма, дела које још увек чека да буде постављено тамо где треба, али како време одмиче, остварење тог сна се све више удаљава. Овај роман нас подсећа да не треба изгубити ту визију и да треба истрајати. Тако ће и проклетство бити скинуто са Видовданског храма, остаје нам да се надамо али и да радимо на томе.

Да радимо на томе упркос поруци коју је Храм, персонификација добра, љубави, заједништва, правде међу људима, одаслао на самом крају: Никада се више нећу пробудити! Збогом остали! Храм говори у име Мештровића који је одавно отишао са овога света и надамо се, нашао мир после бурног живота пуног добитака и губитака. Храм говори и у име аутора, који као Крушевљанин описује на неколико страница покушај да се макета храма нађе на правом месту, у музеју древне Лазареве престонице, у време јубилеја ШЕСТ ВЕКОВА КРУШЕВЦА, на Свечаностима слободе. Аутор не довршава ову епизоду до краја и не изговара да се овај покушај разоткривања славне прошлости неславно завршио, поготову за оне који су били покретачи и носиоци велике прославе. Као што је Мештровић био несхваћен или наопако схваћен када је свету показао ову, ипак, загонетну грађевину, тако је и покушај да се покаже важан део српске прошлости овом прославом преиначен у великосрпско разметање...

А у Народном музеју у Крушевцу, посетиоци свакодневно питају шта је с макетом Видовданског храма, када ће коначно бити поново изложена за посетиоце? Запослени у Музеју објашњавају да је конзервација, реновирање, читаве поставке у току и да ће ускоро опет бити пред очима оних који желе да га виде.

И да завршимо овај осврт цитатом из књиге, то је рекао Мештровић, а записао Урош Тутулић, то, чини нам се, увек треба имати на уму: **Без оног некада, никада не би постао ово данас. Крст прошлости мораш смело носити кроз цео живот, често је понављао у себи. (Мештровић)**

Јелена Протић Петронијевић

НОСТАЛГИЧНЕ ПРИБЕЛЕШКЕ

Није дневник, није књига поезије у очекиваној форми, није само хумор и сатира, а свега тога има у новој књизи Живојина Манојловића, у издању Културног центра Крушевац.

Самим насловом аутор нам помаже да разумемо разлог због којег је књига настала, да лакше распетљамо зашто је удружио неколико жанрова и предао читалачкој јавности, а касније, вероватно и да се преноси С КОЛЕНА НА КОЛЕНО.

Порука коју ћемо пронаћи пре него што завиримо у ту старинску кућу у којој има и новотарија јер то савремени живот захтева, порука је, дакле, јасна: ЧУВАЈМО СВЕ ПРАВЕ ВРЕДНОСТИ КОЈЕ НАС ЧИНЕ СРБИМА.

У првој песми нас аутор позива на МОБУ и поручује, између редова, да треба деловати заједнички, да само заједно и сложено може да се заврши посао. Он подсећа да се тако изражава и солидарност, заједничка припадност једном народу. И да треба учити из прошлости – нешто о пријатељству, оданости, привржености и наравно, породичним вредностима.

Лирски тренуци ове књиге су испуњени обавезном носталгијом за непатвореним мирисима, утисцима и живим сећањима из детињства и младости: мирис сомуна, додир јутарње росе, посластичарница са двадесет врста колача и суцуком, а ту се десио и судбоносни сусрет са вољеном женом. У прозном делу је поменута Стара чаршија која је изгубила тракслера, казанцију, јорганцију, вуновлачара, бомбонцију и сладоледију, шлосера, фурунцију и остале занате који су чинили да тај крај града има динамику, живост и боју за памћење. Аутор није могао да одоли а да не помене занате и делатности о којима мало знамо јер их је време однело ка заборава али култура налаже да се нешто о свему томе сачува, забележи и фотографише, ако је могуће.

А за Живојина Манојловића је све могуће кад је фото-апарат у питању. То је његов простор за акцију. То су осетили грађани Крушевца и околине и многи други које је сликао са задовољством и преданошћу. Ипак, насловну страну ове књиге препустио је супрузи Верици што се фотографије тиче, а дизајнерски је то прилагодила и осмислила Јелена Ивановић. Саборност је свакако присутна и овде, ту су се нашле слике, заправо фотографије слика Живојинових пријатеља Снежане Јаковљевић, Слађане Бундало, а као илустрације ту су старе породичне и Живојинове ауторске фотографије. Насловна страна, слама у руци која се осипа и предаје некој малој руци детета, буди различите асоцијације. На пролазност и осипање

времена које се труни и пролази нам кроз руке као слама, подсећа нас на село и снопове жита које неко предаје детету, можда нас подсећа на још нешто што је аутор желео да призове у нама, али то ће сваки читалац откривати сам за себе.

Живојин признаје да је носталгичан и да воли свој царски град. Занимљиво је да човек са калдрме, урбани човек, толико воли и познаје село и препознаје традиционалне вредности села које такође нестају, лагано али нестају. Ту спада и сабор, друштвена трговачка и верска светковина, уприличена у исто време, истог дана, на празник, сваке године. Да ли аутор жали за минулим временима и обичајима који су отишли у неповрат? Рекло би се да жели да сачува сећање на атмосферу и људе, на младе девојке са плетеницама, на коло које је севало од бујности, младости, међусобних погледа, дуката на грудима који звецкају, или на прело, сеоско окупљање које је зближавало људе, где су се млади упознавали и заљубљивали.

Од наслеђених обичаја остале су славе, упркос новотаријама. Живојин се позабавио, са посебним задовољством, рекло би се, јеловником. Ко буде читао тај прозни фрагмент или причу, огладнеће, сигурно. Посебна прича су БОБОВЕ ПИХТИЈЕ. Разлог да издвоји ово посно јело је тај да се овај старински специјалитет све ређе може пронаћи у славским послужењима, а треба га сачувати од заборављања, па ево у књизи и рецепта за спремање.

Морамо поменути хумор који се преплиће са иронијом, меланхолијом и поменутом носталгијом на многим местима у овој књизи. Аутор је самоироничан, нарочито у причи ИЗ БОЛНИЧКОГ КРЕВЕТА која се завршава једном апсурдном, неочекиваном реченицом обојеном црним хумором коју овде нећу цитирати... И песма који носи наслов КИ ДВА ПАЊА, за крај ове књиге, у ритму и звуку народног говора, јесте јадиковка за заблуделим сином који је изневерио очекивања родитеља, што је опште место и препознатљив проблем многих породица на селу. Па и у граду. Наравно, наслеђује се између редова, да ту свако има своју истину.

Живојин Манојловић је све то прибележио, фотографисао, да се сачува од немара, прашине и пролазности. Тако је постао незаменљиви чинилац културе једног града, једног краја. Култура и јесте најпре почивала на ентузијазму. И увек ће тако бити.

Јелена Протић Петронијевић

ЉУБАВ СВЕ ПРЕВАЗИЛАЗИ ИЛИ ЉУБАВ ПОСЛЕ СВЕГА

У новој књизи поезије Дејана Петровића Кенца која носи наслов ЖИВИШ У МЕНИ, опет је реч о љубави. Књига је склопљена из два дела. Први је поднаслов *Живиш у мени* постављен на почетку као врата иза којих су откључане 44 песме, други поднаслов *Путуј животе* је као кров испод којег је Дејан сместио 34 песме које су разнолике по темама али су јединствене и препознатљиве по аутору. Заправо по стилу, атмосфери и посебној топлини којима одише све што напише и објави *Дечак у души*, Дејан Петровић Кенац. Заједнички именитељ у свим песмама ове књиге јесте емоција, тачније речено, љубав.

Приметићемо да та љубав од иницијалне заљубљености, опчињености лепотом жене, освајања и борбе, до страсти и преданости вољеној особи, заправо у овој књизи узраста до неке обухватније, породичне љубави коју ће приметити и читаоци који не познају живот, тј. биографију аутора.

Неке песме су посебно упечатљиве јер на једноставан, директан начин улазе у теме које су блиске многим. То важи за песму *Балканац* која се завршава стиховима: *Ја сам бре Србин/Који искрено воли*. Аутор прихвата бремене које носи реч Балканац са симболиком и негативним обележјима, а у овој песми је то заправо добар, искрен и честит човек, упркос и томе што понекад можда мирише на цибру од шљива и бели лук... Још неке песме под кровом или насловом *Путуј животе* сведоче о искуству које аутор дели са многим људима, на пример *Не куни ме мајко* која ће нас одмах подсетити на познату Луисову песму, али заправо јесте верзија истог проблема: *Не куни ме мајко/Пожели нам срећу, Њена љубав сада/Мене ће да чува... Зато што је волим/Немој да је кривиш...* Мајчинска љубав уме да преплави све друге, моћна је и велика, али живот мора да се одвија и после детињства, дечак мора да одрасте и ова песма моли и опомиње, поручује да постоји много љубави у нашим срцима, а љубав према мајци се никада не нарушава...

Депресивна песма такође говори о свима, макар то била и заједничка психијатријска дијагноза, песма говори о томе колико смо понекад суморни и под утицајем свеопштег сивила, да би синила на крају порука као лек: *Буди се из тог лудила свог, не пати, Губитници жале своје животе, покрени се,/ Ти ниси тај који се предаје, Устани и бори се...*

Поменућемо још једну песму која спада у први (љубавни) круг а наслов је ЈА САМ. *Ја сам заљубљеник,/ Раскалашни човек,/ Емоција пун,/ Расипник среће*. Овде се дефинишу и сажимају, сублимирају сва осећања која се ковитлају у стиховима, у различитим песмама ове књиге. Тај *обичан*

смртник, Снежанин мргуд, копљаник, витез, улични ратник, није одолео изазову писања. И напредовао је и пронашао своју кућу на том путу о којем вероватно некада није ни сањао. Окупио је и све нас око те своје куће, око још једне књиге за коју је требало и храбрости, смелости, времена, учења, стрпљења... Али он је имао разлог, мотив, изазов, а то је љубав.

Јелена Протић Петронијевић

ПЈЕСМА СЛАМКА СПАСА

„Несванице“, наслов седамнаесте књиге поезије Милијана Деспотовића (*Art print*, Бања Лука, 2017) сугерише мисаону ширину у хармонији симболично-метафоричних језичких знакова цјеловите експресивне структуре. Значење ријечи „несванице“, новијег Деспотовићевог неологизма, подразумемијева тумачење боја у лепези стања душе кроз стваралачки процес, у пјесми, у животном преплитању свјетлосних и тамних мијена. Племенитост стваралаштва, уопште, сламка је спаса кроз све мијене, олујне пловидбе, у опирању насиљу, прије и послије великог праска. Ријеч „несванице“ сублимира значења личних емотивно-мисаоних искустава у запитаности о тајнама човјекове природе, о егзистенцијално есенцијалним облицима. Значењски слојеви ријечи упозоравају на усуд трошења времена за узалудно а неопходно вјежбање старих, нових облика спартанске издржљивости кроз трајање у међусобним обрачунима, освајачким и ослободилачким, до садашњег тренa.

Дубоко проживљена богата осјећајност лирског субјекта развија рефлексивност језичког ритма полифоне мелодије класичних тонова, у поетским сликама универзалних значења. Нијансира слике драме људске душе са треперавих црта ноћи и дана, сна и јаве, свјетлости и таме, у трагичности наслијеђене и стечене међуљудске (не)комуникације. Деспотовићеви стихови свједоче о поетској будности, на трагу Борхесове мисли да би збиљском пјеснику сваки трен живљења требао да буде пјеснички. По унутрашњем императиву, Деспотовић особеним пјесничким дискурсом записује тренутке, како из интима тако из ширег историјског и савременог друштвеног амбијента. О стваралачком процесу опсервира као о трену и вјечности, са јаве и сна, између ноћи и дана, о узвишеном трену, који је „мед“ по Лази Костићу.

Трен стварања значи преображавање тајне из тајне, свјетлости из таме у вјечни живот истинске пјесме, од прије потопног доба. У цјелини

књиге, варира мисаоност о пјесми као рађању животне свјетлости, са преправих црта, у неизвјесности свитања. Пулсира мисаоност кроз тематске кругове о моћи и немоћи пјесме, о свељубави, о патњи и љепоти, кроз многобројне стихове, посвећене живим и мртвим пјесницима, умјетницима, уопште. Еманирају поруке о драгоцености пјесме, која и након смрти аутора обнавља појединачни и живот, уопште, оживљава пламен кад је „пепео појео ватру.“ Посебно су изражајни вјечни мотиви о животу, љубави смрти и стваралаштву кроз поетски монолог у дијалогу са браћом из оностраног, из смрти. Илустративни су и сами симболично-метафорични наслови пјесама, посвета, на примјер: „Мој камене“ (Пауну Петронијевићу), „Грч подземне реке“ (Хаџи Драгану Тодоровићу), „Жив је проповедник ватре“ (Лазу Костићу), „Песма младе истине“, (Васку Попи), „Глухо доба ноћи“ (Његошу), уз обраћање да благосиља род „коме је само Сизиф ближњи“. Пјесме дотичу сфере метафизичког из овоземаљске трагике истина и лажи, усуда доминације насиља, окрутне селекције од прије спартанског доба. Символика језичких знакова коегзистира у асоцијативним низовима ширећи мисаона поља, од почетка до краја књиге. Карактеристичан је стих: „Боже како векови сличе – клетве исто“. Исказ: „све је у реду“, тихог тона, наизглед, помирљивог, метафориком значења проткива основу књиге. Из ширине значења, стоички дозива успостављање бољих мјера вриједности за мудро опирање злу, кад не свиће, иако звона најављују свитање. Сугерише искључивање празне галаме и ударање главама у непомјерљиве зидове. Примјер племенитог отпора злу јесте стваралаштво, које истинском хуманошћу упозорава оне који би да угасе луч пјесме и забране снове. Само изгледа да „све је у реду, и пјесник каже:

*Смирено, сасвим ћутим
док се песник у мени трже.*

Тад, записује божије, људске ријечи, које проговарају ритмом свјетлости насупрот агресивном наметању мрака. То су ријечи које са избјегличких друмова дозивају и рибе да не преграђују океан. У монашкој посвећености ријечима, пјесник обнавља, продужава трен љепоте живота, уопште. Пјесма је племенити „траг свему“, вјечно живи с љубављу у отпору насиљу, које води „ђавољи поводац“. Деспотовић у пјесми упозорава и свједочи о птицама са сита уранијума из завичајног Поља. О природи пјесниковој казују стихови:

*Нису песници улудо
премештали васељену
носећи је у своме оку.*

Истовремено, пјесник разапине мреже стваралачке самоће, као у дану названом „празником сузе“. Неуморан, као „млад старац скућен песмом“, наглашава да је једино истинска оставштина ријеч, ријеч као од брата који је „налазио лепоту у свему ружном“. Насупрот злу, мисао о љепоти сваког трена расте из сјећања, са старе фотографије, из интима вечери уз трпезу, из древне ноћи у јутро, у рађању пјесме.

Рефлексиност о моћи и немоћи ријечи љубави и доброте насупрот злу грана кроз четрдест и осам насловљених пјесама, и шеснаест хаику стихова. Функционално су распоређени у композициону структуру од десет метафорично насловљених циклуса, скућених под кровни наслов „Несванице“. Символи језичких знакова у насловима циклуса граде посебну пјесму у цјелини књиге: „Пре великог праска“, *Из једних у друге очи*, „Ђавољи поводац“, „Гнездо на промаји“, „Носећи сенку“, „Чвор ветра“, „Боре маховине“, „Виђење речима“, „Светици покоран“, и „Да самоће није“, (хаику). Медитације из првог циклуса од двије уводне пјесме: „Узалудна пловидба“ и „Изговорено, већ“ разуђено теку кроз слике о љепоти ријечи, о пјесми, о сунчевој љубави, о чувању двора хуманости насупрот сасјеченим зрацим наде, о апсурду насиља од прије братске спартанске куће, о самоћи, о сјенкама, о тајнама. „Путник ванвремен“, пјесник иде кроз Поље, кроз олује трагајући класје свјетлости, док „речи крваре“. Питање: „Откуда толико покуде / за гнездо на промаји из кога се винусмо?“ провјерава и бодри. Разговори са пријатељима, живим и мртвим умјетницима, упозоравају да у земљи Мртваји поданици, „са ђаволом кондир подижу“. Пријатељу Зорану Радмиловићу, који је отишао у онострано, пјесник се обраћа питањем: „Да ли ти и смрт глумиш? Чија је то заслуга?“ Деспотовић у својој поетици подвлачи мисао о животу као успомени у пјесми „дје ријечи суверено спирају „дивље време.“ Ријечи заустављају гасиоце ватре, ублажавају бол од отуђености, хладноћу душе отиснуте у хумусу. У пјесми се ријечи не клањају живој сили, док ћуте „балзамоване мудре главе“. А, у животу који је као „мали опис смрти./достека створитеља“, вријеме мјери пјесникова рука, записује дах живе сјенке, осмишљава трен, непознат корак, пад шишарке. Свјетлосно перо пјесничко води клонулу мајчину руку из врунице божура, изводи из мрака неко сироче, ублажава дивље ударе вјетра... Одгонета сложене стране животних истина стваралачког пута, у посветама савременицима, као у пјесми Љубомиру Симовићу: „Једино мртви јунаци штите живе (...) Сумрак већ дуго траје/ Ни да се смркне, нити сване“. Истине о микро и макрокосмичкој свјетлости и тами открива пјесма биљежећи дах незнаног и знаног јунака, сјену првог пољупца, сузу са љубљеног лица, сасјечене зраке наде, бразде разореног Поља. Пјесма оживљава разговоре из полумрака са цесте неизмјерне жудње за додиром каменог прага куће доброте.

Богатство порука из поетских слика, симболика језичких знакова цијеловите књиге „Несванице“ пружају ширину естетско-катарзичних сензација, универзалних значења. Експресивна осјећајност, струјање мисаоног ритма огледа се у избору богате лексике из српског језика, кроз слободни и римовани стих разуђених строфа краће и дуже поетске форме. Полифонију мелодије остварује преплет лапидарних и епских тонова у мисаонсти пјесама и хаику стихова. Суптилно нијансирање боја лепезе стања људске душе идентификује пјесников живот, који „јесте стање мученичке чистоте“, из које се рађа свјетилка насупрот усуд мраку кроз кругове од јуче, данас, до сутра. Разиграни симболи језичких знакова рефлексивног ритма упозоравају на спрудове кроз многе животне воде. Звучање мелодичних стихова асоцира на тонове класичне музике, која мотивише за лично и опште преиспитивање у међусобној комуникацији. Аутентична осјећајност у књизи „Несванице“ Милијана Деспотовића отвара атмосферу мисаоности на трагу традиције народне српске поезије, античке, источњачке мудрости, и модерне филозофије. Свака пјесма мотивише за поновно читање, односно, слушање, као поента књиге, мелодија хаику стиха: „Сунце на вратима / Отварам, и гле, моја/ јабука олистала.“

Ружица Комар

Мотив храбрости у причи *Аска и вук* Иве Андрића

Аска и вук, једна од најлепших Андрићевих прича о деци, богата је многим мотивима међу којима је и мотив храбрости. Храброст у овој причи представља мотивацијску окосницу, она је главни покретач и сублимација Аскине снаге и воље.

Пре него што приступимо тумачењу Аскине храбрости требало би да се подсетимо главне теме ове приче. Андрић кроз симболе животиња приказује људе. Аска је млада балерина, њен немирни дух и радозналост доводе је у застрашујући положај када у шуми среће великог непријатеља њеног стада, вука. Нашавши се на корак до смрти својом домишљатом игром успева да превари вука и остане у животу.

На почетку се даје опис малог женског јагњета, сирочета, Аске. Оставши сама на свету с мајком Аска је по рођењу приморана на борбу. Самоћа, одсуство мушке фигуре биће прва степеница на Аскином путу ка храбрости. Самоћа ће јој, додуше, омогућити и неговање самосталности.

Јагње је првих дана ишло на испашу с мајком, али чим је стало да трчи на својим још крутим и необично издуженим ножицама, и да пасе самостално, одмах је почело да показује своју ћуд. Ћудљивост ће Аски омогућити индивидуалност, искакаће из обрасца, али ће је и замало коштати живота када крене у потрагу за својом пашом. Аскина мајка се стално питала на кога се избацило њено дете, кад је тако *својеглаво и немирно, и то женско*. Иако у овој причи нема никаквих феминистичких помена, зар наглашавање Аске као женског бића није наговештај архетипске борбе између мушкарца и жене, овде вука и Аске. Да ли ће Аска доказати да и жене могу бити храбре сазнаћемо у наставку.

Мајчина брига кулминира када јој Аска саопштава да жели да упише балетску школу. *Уметност је, говорила јој је мајка, несигуран позив који нит храни нит брани оног ко му се да. Пут уметности уопште је неизвесан, варљив и тежак, а игра је понајтежа и најварљивија од свих уметности, чак озлоглашена и опасна ствар. Тим путем није пошла ниједна овчица из добре куће*. Ето нам још једног стереотипног мишљења са којем се уметници и данас боре. Да ли је храброст одлучити се за уметнички позив? Да ли је храброст пркосити групи истомишљеника и кренути полетно ка својој жељи? Храбра је и Аскина мајка која услишује жељу своје ћерке, уписује је у балетску школу упркос медиокритетским мишљењима, *јер мајка воли своје дете толико да уз њега заволи и оне његове особине које не одобрава у души*.

Аска је напредовала, завршила је прву школску годину и показивала велики дар. Држећи се и даље старе навике да самостално одлази у шуму, једног дана налете на великог непријатеља њеног стада, вука. *Присећала се да треба да позове своје, и отварала је уста али гласа није било. Али смрт је била пред њом, невидљива а једина и свугдашња, грозна и невероватна у својој грозоти*. Суочена са смрћу Аска тражи спас, размишља како би могла да преокрене ситуацију и не постане само још једна вукова жртва. Следе моменти највеће Аскине храбрости, домишљатости, сналажљивости, снаге. Аска схвата да њен спас може бити само њена игра. И игра за живот почиње.

До малочас неукротива, расејана, немирна млада овчица коначно постаје укротива и стабилна. Невероватно је како Андрић овде провлачи један од највећих људских страхова, страх од смрти. Страх од смрти мотивацијски делује на Аску. То је још један доказ Аскине храбрости, она је каналисала страх и кренула у спасавање играјући. Покрети су били просечни, није то била права игра већ *убоги покрети на смрт осуђеног тела*. Низали су се редом непрестано, Аска је знала да не сме стати, јер ако то учини, њен живот биће завршен.

Сад је на реду још једна борба, требало је победити време *што стоји непомично као празнина из које стално прети смрт*. Аска прелази на фигуре које је учила у школи, али оне нису довољне. Искористила је стечено знање, *али сад је и њему дошао крај*. Ево нас код врло честог и типичног питања, да ли је увек само знање довољно, шта радити кад нас изневери? Потребно је деловати, испитати своје скривене могућности и смогнути храбрости да кренемо путем импровизације истих. То је био и Аскин пут, започела је игру мимо свега што је научила. Игра постаје чудо шилежета које обузима вукову пажњу. Овчица је играла не размишљајући ни о чему. Сада Аскина храброст постаје њена страст за игром, таленат који зауставља осећање страха од смрти. Можда Аска никада не би спознала своје могућности да се није задесила у овој граничној ситуацији.

Аска показује још један знак храбрости, служи се мудрошћу, тј. лудошћу. Подсетићемо се *Еразма Ротердамског* и његове *Похвале лудости: Што је човек даље од лудости то има мање од живота*. Човек треба често да прибегава лудости да би опстао. Аскина лудост је њена невероватна снага игре и њена храброст да исту не прекине.

Игра је коначно завршена, чобани спасавају овчицу и убијају непријатеља. Аска се опоравила и постала послушна ћерка, али никада није говорила о овом догађају. *Јер, о највећим и најтежим стварима свога живота нико не воли да говори*. Међутим, на крају њена храброст тријумфује у њеном надахнућу. Аска преображава свој дугогодишњи бол и тешко искуство у уметничко дело, ствара балет „Игра за живот“ који постаје синоним за борбу, неговање уметности, слободе, индивидуализма.

Прича *Аска и вук* антиципира разнолика тумачења храбрости користећи се Аскиним поступцима. Храброст је бити самосталан у духовном смислу, игнорисати мишљење већине. Аска је доказ женске храбрости. Бавити се уметношћу, борити се за свој позив такође је чин храбрости. Храброст је веровати у уметност као извор спаса, понекад чак и извор чуда као што је Аскином случају. Аску је њена игра довела до чуда, а чудо до спаса. Најважнији мотив храбрости исказан је у страху од смрти и Аскиној способности да тај страх превазиђе. Такође, Андрић нам овом причом сугерише да треба да се препустимо сопственим могућностима, да проникнемо у њих и када треба импровизујемо их, јер знање није пресудно. И као врхунац храбрости, да будемо способни да из најтежих ситуација и највеће боли надахнемо своје биће и створимо нешто племенито као што је Аска поставила „Игру за живот“.

Јована Велимировић

ЉУБАВИ ЈОВАНА ДУЧИЋА

„Љубав је само истинска ако је слепа. Љубав је страдање, а све друго није љубав” – писао је овај поета. Згодни, високи Требињац био је непрестани удварач и познати освајач жена. Као и сваки велики песник зле и наопакe животне судбине, Јован Дучић је могао бити изгнаник из домовине, из школских програма, из јавности, али никада није могао бити изгнан из поезије и језика народа којем припада. Био је и јесте „кнез српских песника” како су га многи називали. Међутим, творац „Блага цара Радована” и „Јутра са Леутара” био је познат као „крадљивац” женских срца, у љубави је не ретко доживљавао неуспехе и несреће. Животна путања, дипломатска каријера и књижевна судбина Дучића увек је била у центру пажње јавности.

Од прве службе, учитеља у Бјељини, а потом кроз успешну дипломатску каријеру у Паризу, Женеви, Београду, Софији, Атини, Каиру, Риму, Мадриду и Америци, Јована Дучића су пратиле и непрестане гласине о љубавним аферама. Било му је и суђено због тога, долазило је и до физичких обрачуна. Тако је 1925. године у Женеви, Дучић изазвао скандал. Наиме у нашу је престоницу тада стигло писмо од извесне госпође Вогел из женевске улице Rue Ferme No 9, упућено Министру спољних послова Господину др Нинчићу, где је претпостављеном Јовану Дучићу, упутила тешке оптужбе. Дотична госпођа, уцвельена мајка једне младе девојке, јављала је да је господин Жан Дучић, изасланик наше „цењене земље у Друштву народа, окаљао част њене породице”. У њиховој кући је приман са симпатијама, постао је члан породице. Након петомесечног гошћења, чим је сазнао да је његова љубавница Антоанета родила дете, збрисао је без трага и гласа! Обещчашћена породица, наводи се даље у писму, повешће судски поступак за утврђивање очинства, како би натерали господина Дучића да призна своје дело. Неко је Дучићу покушао да „намонтира” ову непријатност, Дучић је успео да докаже уз сведоке да је дотична дама била лаког морала и стални посетилац ноћног локала *Лаидот*. А „оперисала је у српској колонији и то као ноћна скитница а не ентузијаста за српску националну славу”. Тужитељка је изгубила спор, јер је Јован Дучић дошао у Женеву у јануару, а Антоанета се породила већ у јуну 1925. године! Женевски љубавни случај Јована Дучића постао је светски трач. Био је сензација којом су се забављали многи европски листови, чак и афрички. Најпре су га из Женеве склонили, а потом, после још једног скандала, као нужне последице овог, остао је и без редовне службе! Случај са „општинским дететом” дуго је био мета разоноде домаће и стране јавности.

Јован Дучић је читавог живота био опседнут женом и љубављу. Из богате дипломатске каријере издвајамо римски период у времену од 1933. до 1937. када је био наш изванредни посланик. То је златно доба његове каријере. Последње године свог римског боравка доживео је и још једну велику љубав са дона Анђелом, принцезом ди Сулмоне. Била је то веома богата дама, племићког рода, али на жалост, туђа жена. Југословенски дипломата и италијанска принцеза морали су да се састају тајно, најчешће у околини Рима. Пут Виа Цассиа постао је њихово шеталиште, као и понте Милвио, а најчешће се виђају на брду Авентио.

Не зна се тачно како је изгледала госпођа Анђела, али се зна шта је он за њу говорио: „Све што ја немам има она: највеће име, највеће богатство, највећу попустљивост према животу.” И овом приликом Дучић се није бојао последица, ако би се за њихову љубав сазнало. А његова драга била је удата за човека из највиших аристократских кругова, блиских италијанском двору, влади, Ватикану. Знајући да ће када се најмање буде надао, остати без вољене, Дучић јер одлучио да јој поклони за успомену мали златни сат у облику будилника, а у свом дневнику је записао: „Нема дражег поклоне него што је сат који жени коју волите непрестано куца о вама, који је увече опомиње кад треба заспати и ујутро закуца нови дан. То је нешто живо и мудро, и одређено и мистично између две личности, два живота. „Када је био на врхунцу среће, Дучић је морао да напусти вечни град и своју дона Анђелу. Тадашњи председник владе и министар иностраних дела, др Милан Стојадиновић, јављао му је да је већ припремио агреман за његов премештај у Букурешт! Само годину дана касније, у писму Милану Кашанину из Рима (6.7.1938.) Милош Црњански пише да се о Дучићу у Риму наслушао „божанствених ствари”!

Запажена књижевница Мир-Јам (Мирјана Јаковљевић) писала је у једном београдском листу 1929. следеће: „Међу загребачким уметницима сцене који су у Београд дошли на конференцију било је лепих жена... Госпођа Јованка Јовановић, са седефастим тенем и великим црним очима, које милују, вечно млада. „Љубав између Јована и Јованке била је онаква каква се само пожелети може и каква се изузетно дешава. Јованку је красила не свакидашња лепота, изражена женственост и посебан шарм. По казивању њене кћери Наде, њена мајка се упознала са Дучићем у кући вајара Томе Роксандића. Године 1910. требињски песник становао је извесно време у кући, односно био подстанар Јованке и њеног мужа Тасе Тодоровића. Ко је заправо била Јованка Јовановић? Рођена је 1887. године у Новом Саду. Отац трговац коме посао није ишао баш најбоље, а мајка Загрепчанка. Јованка се са 17 година удала за човека који је исто толико година био старији од ње. Њени осиромашени родитељи удале су је и не питајући је, за „добрну партију” инжењера Тасу Тодоровића. Таса се Јованком оженио тек када је уви-

део да је дошао послеђи час да свој момачки живот промени. Сељачко дете, тешко се школовао и због оскудног живота на студијама је добио „сухоболку”, коју је после донео у „мираз” жени. Док су били млади супружници, Јованка није осећала за њим ни духовну ни телесну потребу. У свом прозаичном животу несрећу је надоместила бригом и љубављу према деци. Имала је двоје деце: Душана и Наду. Дучић, по завршетку студија у Женеви и Паризу, дошао је крајем 1906. у Београд, јер је као стипендиста српског Министарства иностраних дела био у обавези да му се стави на располагање. Због „немања буџета” бива отпуштен из службе и 1908. тражи ухлебљење у новинарству, радећи најпре у *Политици*, па у неким другим листовима. Тада упознаје Јованку Јовановић, удату жену. Љубав између Јована и Јованке из основа је изменила њихов живот. Нанела им је много бола и донела исувише страдања. Била је то највећа љубав и зла судбина.

У лето 1910. инжењер Таса Тодоровић, са службом на железници, ради побољшања Јованкиног здравља затражио је премештај из Београда у Врање. Готово истовремено Дучић је постао указни чиновник и пошао за Софију за писара српског посланства. А као некадашњи њихов подстанар и кућни пријатељ, долазио је повремено у кућу своје вољене. У моменту слабости Јованка је мужу признала своју грешну љубав. Тај је чин сматрала часним, да пре него што напусти мужа, призна истину, верујући да ће Таса имати разумевања. Знала је да јој неће опростити, али због свог угледа и да би се избегла јавна компромитација, да ће се сложити да се разведу споразумно и без скандала. Десило се, међутим, нешто неочекивано. Озлојеђен, муж је затражио од Јованке да сама свој грех опере и искупи се тиме што би требало да њиховог лажног пријатеља и свог љубавника из пиштоља, који ће јој он набавити „убије као пса”, или да га, макар рани. Но, уместо тога, када је Дучић лично позван од Тасе, дошао у госте, Јованка је напустила мужа и са Јованом Дучићем и ЊИХОВИМ СИНОМ ЈОВИЦОМ отишла занавек из Врања и пошла за Београд. Таса Тодоровић у својој мржњи да се освети Дучићу, жели да га дискредитује из друштва и истера из службе. Зато пише тужбу: „Господину Министру Иностранних дела. Госп. Јован Дучић, писар нашег посланства у Софији, бавећи се овде у Врању, завео је моју жену, која је и мајка троје деце, што је и она сама признала. Ја ћу и даље учинити што по закону треба да своју част и част моје породице спасем, а Вама сам, Господине Министре, слободан ово доставити са молбом, да Ви изволите оценити може ли г. Дучић као чиновник уопште, а нарочито као чиновник на страни, са оваквим појмовима о моралу и даље остати као чиновник или не... Огласила се читава армија Дучићевих непријатеља. Дучић у једном писму пише: „Свету увек треба да се неко раскине, а мој је ред давно био. Пре нису имали рашта да ме вуку по блату, а сад им се чини да имају.” Јованикин муж из освете одузима јој децу, а она очајна, из Врања

одлази брату у Нови Сад, а после својима, мајци и баки, у Загреб. Тамо ће касније постати запажена глумица. Године 1919. упознаје творца чувене Карактерологије Југославије, др Владимира Дворниковића за кога ће се 1932. удати. А када Дворниковић постаје помоћник министра просвете 1934. прелазе да живе у Београд Јованка Дворниковић наставила је да глуми и у београдском Народном позоришту, а играла је и на филму. После Другог светског рата, радила је једно време као глумица и редитељ у Црногорском народном позоришту на Цетињу. Убрзо затим, из здравствених разлога се пензионисе. Умрла је 6. јануара 1963. године. Својом љубављу Дучић ју је уздигао до бесмртности. Међутим, није се Дучићу остварила жеља да се ожени својом великом љубављу, Јованком Јовановић. Били су кобни једно другом. Љубав се претворила у неразумевање и неповерење, на крају и у непријатељство. Она је била љута, а он увређен. Он одлази у Софију настављајући дипломатску каријеру, одбијајући да му Јованка дође у посету. Потом одлази у Мадрид, да би пред крај живота отишао у Америку и тамо умро. Њихов син, Јовица, убио се у младим годинама због љубави. Јованка Јовановић била је Јовану Дучићу надахнуће, бол, али и поетска инспирација.

Творац „Царских сонета” и „Плавих легенди” једном приликом је рекао: „У хиљади жена које смо волели, ми волимо само ЈЕДНУ.” У животу песника Јована Дучића, како је истражио професор Влатковић, била је то заносна глумица ЈОВАНКА ЈОВАНОВИЋ. Да није било ње, сматрају познаваоци његовог живота и дела, не би ни било најлепших љубавних стихова српског песништва „Песме љубави и смрти.”

Анита Панић

ЗВОНКО ПАВЛИЧИЋ ИЛИ СЛИКАРСТВО ПУНОГ ЕТИЧКОГ СМИСЛА

Звонко Павличић је уметник богате стваралачке биографије. Своју сликарску авантуру започиње још као средњошколац, крајем седамдесетих година протеклог века. Још као матурант Уметничке школе у Пећи, децембра 1978. године, приређује своју прву самосталну изложбу, а тим поводом о његовим сликама писала је, поред осталих и песникиња Даринка Јеврић.¹ Већ наредне 1979. године, Павличић бива проглашен лауреатом прве награде за цртеж на изложби *Млади ликовни уметници Југославије* у Љубљани...² Све је то потврђивало снажан таленат којим се млади уметник, намах и веома убедљиво, укључио у тадашње уметничке токове на великој југословенској уметничкој сцени. Показаће се да је Павличић већ на самом почетку успоставио дослух са збивањима која су се одиграла у концепцијском окружењу тада иновантног поставангардног сликарства, јер су се

¹ Прва самостална изложба у Изложбеном салону Дома ЈНА, Пећ, 24. децембар 1978 – 24. јануар 1979.

² Изложбу *Млади ликовни уметници Југославије* организовао је Савез ликовних уметника Југославије у Местној галерији у Љубљани 1979.

³ Проф. др Цветан Грозданов, извод из ширег излагања са отварања самосталне изложбе Звонка Павличића, Галерија КО – РА *Кочо Рацин*, Скопље, 16 – 28. фебруар 1981.

у његовим раним сликама појавиле тенденције ка фигурацији и својеврсној „обнови слике“. О томе је писао угледни скопски историчар уметности, др Цветан Грозданов, указујући да *Павличии највише пажње посвећује фигуративним мотивима у којима настоји елементе предметности, осећајности и ликовног израза повезати у јединствену и уравнотежену целину.*³

Након тих одиста раних изложбених наступа, током потоњих поста- вангардних осамдесетих, сликар Павличии се динамично креће кроз различита стилска опредељења и преплете: у његовом делу смењују се фигурацијски и апстракцијски концепт, у одређеном тренутку он се приближава и неким узорима из историје уметности (кубизам), развија рационалистички геометризам или распламсава експресионистички исказ... Све те промене у његовој уметности никако се не могу сматрати тек последицом младалачког трагања и лутања ка сопственом стилу, него се овде пре ради о интуитивном, али карактеристичном уметничком понашању у трансаван- гардном периоду наше уметности, о својеврсном уметничком номадизму којим је савремени уметник ходио кроз најразличитије стилове и концепте. Због тога је, при крају осамдесетих, угледни сликар и теоретичар Миодраг Б. Протић, дугогодишњи управник Музеја савремене уметности у Београду, прецизно евидентирао елементе стилске „мешавине“ у његовом изразу: *Пав- личии се преко експресивно-конструктивног начина изражавања пробио до властитог ликовног језика, за који је карактеристичан специфичан над- реалистички смер, с тенденцијама према геометријској апстракцији. Он уноси једну нову, продуховљену димензију са изразитом надареношћу ка не- свакидашњим савременим решењима...*⁴

У постмодернистичком динамизму Павличии је, вођен импулсима властитог раскошног талента, константно проширивао свој уметнички ан- гажман. У једном периоду он чак залази у простор примењене уметности, дизајна, моде и бројних других феномена.⁵ Ипак, сликарство је његова оп-

³ Проф. др Цветан Грозданов, извод из ширег излагања са отварања самосталне изложбе Звонка Павличииа, Галерија КО – РА Кочо Рацин, Скопље, 16 – 28. фебруар 1981.

⁴ Миодраг Б. Протић, извод из ширег излагања са отварања самосталне изложбе Звонка Павличииа, Галерија Дома ЈНА, Ћуприја, 7 – 22. октобар 1988.

⁵ Од 1981. до 1985. године објављује текстове из области визуелних уметности. Као нови- нар-ликовни критичар писао је за дневне и периодичне листове и часописе. Био уредник културне рубрике листа Нови Свет у Приштини. Од 1986. године радио као модни дизајнер. Аутор је великог броја модних креација – колекција које су извожене у Русију, Немачку, Аустрију, Италију, Бугарску, Турску, САД... Павличииеве скице и одевни предмети излагани су на модним ревијама, сајмовима моде и изложбама у Београду, Скопљу, Бања Луци, Будви, Љубљани, Загребу, те у иностранству – Минхену, Франкфурту, Бечу, Софији, Варни, Истанбулу... Уз све то, Звонко Павличии се константно и интензивно бавио сликањем.

сесија, слици се и у том периоду – увек враћао. У предвечерје несретних деведесетих година протеклог века, антиципирајући предстојећа збивања, Звонко Павличић у свој Ликовни дневник уписује: *Ја вам не нудим спасење, то би био лажан и немогућ покушај, не нудим вам ни бјекство, тај пут би вас још више уништио, ја вам отварам Могућност да се вратите Себи...*⁶ У тим реченицама као да је исписан читав манифест једне уметности – сликар Павличић настоји да својим субјективистичким промишљањем слике и њеног смисла искаже ангажовани однос према стварности, да своје уметничке поруке преточи у етичке ставове, да свом исказу да одличје људскости – да њиме покрене људе.

Током последње деценије прошлог столећа, у периоду кулминације косовске и општедруштвене кризе српског друштва, Звонко Павличић слика циклус „Предметне имагинације“ у којем критика примећује опору и фантазмагоричну запитаност уметника иритираног властитим егзистенцијалним искуством крвавог освита трећег миленијума...⁷

Звонко Павличић је константно заокупљен темом сопственог животног окружења: косовско-метохијска криза се, захваљујући дугом трајању, претворила у стање константне егзистенцијалне тегобе. Тензије се не смирују, а усред драматичне ситуације, Павличић настоји да сачува властито људско и сликарско достојанство. Он у својим сликама сасвим дискретно тумачи психолошко стање појединца и друштва у бесомучном вртлогу из којег нема једноставног избављења. Циклус слика „Вртлози“ заснован је на идеји метафоре, на симболичким призорима и на ситуацијама у којима је видљива уметникова брига о човеку и његовој судбини. Сликар Павличић се, при томе, понаша виталистички. Он је један од оних интелектуалаца и уметника који држи до властитих корена. При томе, у својим радовима није забављен историјом и прошлошћу, још мање некаквом „реконструкцијом“ генезе сукоба и неспоразума. Његови архитектурално-пејзажни мотиви формирану су тако да на један сугестивно метафорички начин исказују уметников критички однос према актуелној збиљи. Јер, сав тај пиктурални експресивитет дефинисан уметниковим гестом и контролисаним „dripping“-ом⁸ поседује специфичну експресионистичку атмосферу која је чак понукала угледног критичара Ђорђа Кадијевића да цео циклус назове „Вртлозима“. А управо

⁶ Звонко Павличић – Црногорски, Галерија Дома ЈНА, Ђуприја, 7 – 22. октобар 1988

⁷ Парафраза текста Лазара Стојновића написаног поводом самосталне изложбе у Рашки 1999. године, *Предметне имагинације, Ликовни живот*, Земун, јул 1999. год., бр. 79/80. стр. 49.

⁸ Dripping је термин којим се у делима америчких апстрактних експресиониста из прве половине XX века означавало слободно и спонтано цурење боје по платну.

ти вртлози у овим сликама означавају уметничково не препуштање досадашњим судбинским токовима; Звонко Павличић тим својим специфичним пиктуралним динамизмом уверава у властиту стваралачку моћ и снагу, док посматраче својих слика подсећа на њихове индивидуалне потенцијале и демијуршке способности...

Звонко Павличић је сликар који инсистира на аутентичном сликарском кодексу, на установљењу комплексне пластичке структуре, на примарном дејству ликовних елемената, на досезању аутономије слике и њеног смисла. Без обзира на околности и карактер контекстуалних догађања, Павличић константно чува и негује карактеристични сликарски дигнитет. У његовом случају ради се о моделу слике који је заговарао француски теоретичар Етјен Сурио, говорећи да тзв. „добру слику“ чине јасно видљиви садржински, ликовно-пластички и емоционални слојеви. Све те три особености у Павличићевом сликарству имају свој ликовни интегритет. Први *садржински слој* је потпуно транспарентан јер је у његовом сликарском поступку мотив читко насликан и образложен. Павличић најчешће слика архитектуралне призоре изразито симболичког значења (цркве, манастири, чудесне фасаде). Та призорност је ликовно организована и систематизована, али је сваки Павличићев мотив истовремено и дистинктиван јер се у њему јасно раздваја утисак реалности од уметничкове имагинације. Уз то, сликар суверено влада и сопственом уобразиљом коју рационално артикулише и претвара у занимљиве и јединствене метафоричке напомене. Због тога се овде не ради тек о реалистичким евокацијама виђеног, него о прецизном разматрању човекове судбинске одређености.

Други, *пластички слој* слике је у Павличићевој пиктуралној творевини заснован на аутохтоном дејству појединачних ликовних елемената (линија, боја, материја и др.) који су синтетизовани у чврсту пластичку целину. Сликар Павличић зна с линијом – њоме дефинише обрисну демаркацију облика, простора и бројних детаља. Цртеж је у овим сликама дефинисан мултиплицираним цртовљем и гестуалним линеарним потезима. Због тога се из њега, као из прецизног кардиограмског записа, може ишчитавати степен уметничкове узбуђености пред одабраним садржајима, темама и мотивима. Коначно, Павличић поседује истанчан осећај за боју и њене визуелне, физичке, психолошке, симболичке и контемплативне потенцијале, те ауторитарно и сензибилно успева да успостави кохерентне колористичке односе и карактеристична естетска расположења. Коначно, овај сликар влада и сликарском материјом јер успева да својеврсним „сабијањем“ укупне пиктуралне грађе и структуру слике унесе специфичну тактилну вредност. А та тактилноста није грађена попут енформелистичког импорта материје и материјала; она је плод експресионистичког садевања слојева боје (и смисла). Јер, баш као што је то својевремено говорио велики Коњовић, и Звонко Пав-

личић данас, у сасвим другим судбинским околностима, има права да себе сматра „драматичарем, експресионистом и колористом који слика по нагону једне поетске жудње за реализацијом...“⁹ Таква комплексна слика омогућава посматрачу да ауторску идејност и осећајност доживи попут стварног, уверљивог и чак опипљивог стваралачког феномена. Наравно, из свега овог проистиче и онај трећи *емоционални слој* слике на којем инсистира поменути Сурио, а који проистиче из синтезе претходна два слоја и из укупне пиктуралне атмосфере. Павличићево сликарство је емоционално отворено – оно нуди једно одиста поетско тумачење света, нуди емоцију засновану на поетско-филозофском превладавању тегобног свакодневља, нуди један естетички систем који овој уметности даје пун етички смисао.

Сава Степанов

⁹ Део изјаве Милана Коњовића преузет из текста *Коњовић – сликар метафоре* објављеног у књизи (Миодраг Б. Протић), *Отмица Европе: ликовни есеји и студије*, Библиотека *Феникс*; књ. бр. 3, Зрењанин, Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, *Зенит*, [1995].

РАДНО И ЕМОЦИОНАЛНО ВАСПИТАЊЕ У ДРУЖЕЉУБЉУ И ИГРИ

Након двојезичне књиге песама на српском и македонском језику, **Ди-цеј деда Ди-цеј дедо** (2015), Момир Драгићевић је објавио збирку песама са паралелним преводом на српском и ромском језику, под насловом **Ђак првак Angluno sikavno**¹. Књигу чини тридесет једна песма, а то је на ромски превео мр Баја Лукин Саитовић, а илустровао Јоже Сладић. Опремљена је *Српско-ромским мини речником*.

Збирка песама Момира Драгићевића **Ђак првак Angluno sikavno** насловљена је према наслову прве песме у збирци, штампане најпре на ромском и на српском језику. Превод на ромски језик усклађен је са основним законитостима ромског језика (е романи чиб), пореклом из новоиндијске групе индоевропских језика, са наречјем под утицајем језичких одлика средине у којој живе, са адекватном тоналном и интонационом структуром, не само у језику већ и у интерпретирању песама и игара у музици која је у ромском народу свеprisутна.

Ando trajo crdijan
 cikne sikavneja
 bi darako bi drezako
 i sikavni si čiro drom
 angluni stanica,
 o avutnipe po perono reslo.
 Mek i lumija
 tusa te čhelol.

*У живот крећеш
 малено ђаче,
 без страха и брига,
 школа је на твом путу
 станица прва,
 будућност је на перон стигла.
 Нека Планета,
 са тобом игра.*

Осим удвојене риме у наслову, песма је испевана у неримованом слободном стиху, ослобођеном везаног метра и на ромском и на српском језику. Песма је посвећена детету које полази у први разред основне школе,

које тада постаје ђак, ученик. Тај узраст припада деци млађег основношколског доба, то јест, деци узраста на почетку средњег детињства од седам до једанаест година.

Песник се обраћа деци апострофирајући „малено ђаче“, то јест хипокористиком, умањујућим деминутивом, којим у вокативу ословљава свог саговорника, ђака, претварајући именицу мушког рода ђак у именицу средњег рода ђаче. На тај начин од саговорника претвара непосредног учесника у игри која није више игра у предшколском узрасту, већ почетак нове игре, игре учења у разредном колективу на самом почетку основношколског васпитања и образовања, у коме учествују сва деца првог разреда равноправно и знатижељно, без страха и без непотребних брига. Игру, на коју су деца навикла на предшколском узрасту, наставља се у првом разреду основне школе. Понуђена је игра интернационална игра Планете, то јест равноправног учешћа и ромске деце и све деце света, без обзира на националну припадност.

Песник истиче школу као прву станицу на васпитном и образовном путу којим, ка будућности, са те прве станице, деца крећу у даљем развоју и учењу у социјалном и образовном понашању. Да не би прелазак са игре играчкама на игру учења васпитних и образовних садржаја у основношколској настави био нагао и превише диктатизирајући, настава се може изводити уз игру кроз учење програмираног наставног садржаја. Игра кроз рад је пратилачки елемент кроз читаво школовање деце и омладине. Тај захтев се преноси са рада са децом у предшколском развоју на касније основношколско, па и на средњошколско доба радног и образовног развоја личности, када игра постаје све сложенија и формалнија.

„Сматра се да између дечје игре и рада нема оштре границе, односно да дете у игри стиче радне навике и развија способности. (...) Кроз игру са другима дете научи да се социјало понаша и да задовољи своје социјалне контакте" ²⁾.

У раду на двојезичној збирци песама, Момир Драгићевић је пришао свету детињства ромске и српске деце са становишта да међу децом као светском популацијом нема разлике, јер сва деца воле да се играју и да кроз игру и дружење уче. Планета је својина све деце света, а ромска деца су становници целе Планете. Таква настањеност пореклом је из Индије. Роми су етничка скупина индијског порекла, пореклом из Азије, настањени у целом свету, познати као обдарени певачи и свирачи.

Драгићевић децу ставља пред школске табле и саветује безбрижност и прилежност, јер учење и знање радује и таблу. У песми **Школска табла E školaki tabla**, табла је поље за учење кредом и знањем. Персонификовано обдарена табла, опомиње децу да, они као и табла, не буду „чист лист хартије“, *tabula rasa*, да не исписују по табли прљаве графите, него да покажу

учењем одлично знање. *Tabula rasa* је латински израз за неисписану таблу. Превод се везује за Аристотелово дело **О души**, у коме он инсистира на елементарном, сасвим чистом стању душе, на којој, као на чистом листу хартије, не постоји ништа научено, или написано. У стилској фигури метафоре и персонификације табла говори и моли децу да не буду насилна и несташна, већ да се приклоне учењу и стицању знања, које и таблу весели, па, озарена лица, децу награђује одличном оценом.

Ђак је несташан и у песми **Несташан ђак *Kanzavurni sikavno***. И у тој песми поента је у радосном завршетку. Ђаци су несташни, живахна су деца, шкрипе клупе од њихових немирлука, несташна деца ломе лењире, шестаре, школски прибор. Крај часа је, а несташна деца не знају где ће и куда ће, до у племенита осећања децје међусобне игре. У овој, и у песмама Дигитрон **О *digitrono*** и Сладолед **О *sladoledo*** ученици се упореде са одраслима, па их песник у својим шалозбиљним стиховима ставља у „заљубљиво дружељубље“.

У песмама **Клацкалица *I klackalica*** и **Љуљашка *I kuna*** развијена је, уз персонификацију у песми о љуљашци, и ономатопеја. Тако је љуљашка назебла и шкрипи уз имитирање звука „шкрип... шкрип... шкрип...“, а на клацкалицы се деца играју и на крају падају у бару јер су отежала од калоричне и не тако здраве хране. Адекватни су ономатопејични звуци „клац... клац... клац...“, „мљац... мљац... мљац...“, „крц... крц... крц...“, „шмрк... шмрк... шмрк...“, помоћу којих се код читалаца оживљавају акустички ефекти, изван и унутар еуфоније која се жели постићи шалозбиљним песниковим трагањем за акустичким адекватним звуковима.

Мрави су честа метафора у поезији за децу. Пореди се са вредном и трудољубивом децом и одраслима. Народна изрека у компарацији „вредан као мрав“ у песми **Вртићи за мраве *Vaščavica e čirengo*** у поредбеном пренесеном значењу без везника може се тумачити као садржајна персонификативна метафора, то јест поредбени однос по сличности и аналогiji.

Да су срећа и ослобађање од брига у раду говори се и у песми **Пчелица *Vitromni***. У песми у којој су мрави деца коју маме воде у децје вртиће, или су у децјим вртићима, у којој мрави играју у колу коме свирају свирачи, срећа мрва у персонификацији и метафори деце је у метонимијској улози пренесеног значења по логичкој повезаности појмова мрва и деце која своју срећу остварују у колу, у игри и мелодији. Деминутив пчелица у наслову четири катрена о пчели сугерира срећу радну, срећу у трудољубивом раду, и срећу у игри и поносном достојанству након великог труда који је уродио плодом у корист свих трудбеника „у фабрици труда“. Песма је испевана у првој строфи у седмерцу комбинованом са шестерцем, у осталим катренима у шестерцу. Завршне речи у стиховима римоване су по дистрибуцији унакрсном римом, по роду женском.

*Летела је пчелица
од цвета до цвета
сакупљала сокове
мириснога цвета.
Мала пчела ради
и свој товар носи,
до кошнице златне
да се скрије роси.*

Деминутив пчелица у првом стиху првог катрена поновљен је у првом стиху четврте строфичне целине. Као реминисценција поезије романтизма, представља именицу умањеног значења, која се чита и као деминутив одмиља, из љубави према вредном инсекту чији је производ „у фабрици труда“ користан у народу и као лек, најкориснија посланица коју воле деца. Песник је пренесеним значењем пчелице на радну и вредну децу, која се деминутивом из миља у поезији називају дечица, остварио и метафорску поредбену улогу. Посебну улогу има персонификација, такође фигура тропа метафорске и метонимијске улоге, којом се пчеле поистовећују са људском заједницом у „фабрикама труда“, то јест у саћу и кошницама. У књижевним текстовима у функцији метонимијског поређења по логичком смислу кошница као фабрика труда често је поредбена са дечјим предшколским и школским колективима, и радним колективима одраслих. Поентом песме у четвртој катрену истакнута је вредност рада, а то је да је срећа само у савесном раду, да се срећним и достојанственим људи осећају само ако марљивим радом и трудом стичу неопходна средства за живот.

*Саће своје плете
у фабрици труда
и за који минут
биће меда свуда.
Пчелица је срећна
поносно се игра,
меда има доста
решила се брига.*

Књижевност ромског народа веома је развијена превасходно у усменом облику, у усменим народним легендама и бајкама, и лирским песмама.

„Роми имају развијену усмену књижевност у којој најзначајније место заузимају пуране и парамачи (легенде и бајке) и гила (песме). У ле-

гендама о Пенги се говори о *царству Рома*, а тај мотив се појављује и у бајкама, међу којима се истичу митолошке, волшебне, бајке о животињама и шаљиве (...). Љубав, чежња и туга карактеристични су мотиви у лирским песмама" 3).

Преводом на ромски језик остварена је иста вредност и уметничка снага потребне транспозиције дечјег духа, идеала природе и радног васпитања, љубави према поезији детињства. Завршеци стихова се не римују, али је задржана версификаторска особина дечје песме са задржаним основним граматичким особинама ромског осмопадежног језика, са два рода и два броја. Ромска деца поезију воле и да слушају и да читају, повезујући је са музиком, са игром и мелодијом. Дечја лирика на ромском језику поседује све особине лирске поезије са субјективним, у извесној мери синкретизованим, фолклорним, тоном и надахнућем.

Uraja i biromni
tari luludin di ki luludin
cidija e sokura
sunganutne luludengo
I cikni biromni buci cerol
thaj pi drez indarel,
di i sunakani košnica
tari drosin te garadol.
Pire sacja khuvel
andi fabrika truda
thaj baš o nesavo minuto
ka avol avdin pesariga
I biromnjori si bahtali,
baripe cerol thaj akana chelol
avdin si pobut
majla majbut holi.

Момир Драгићевић је познато име у савременој књижевности за децу. Његове песме збирке **Ђак првак *Angluno sikavno*** представљају нови допринос књижевности за децу у области двојезичних књига којима се афирмативно представљају и други народи. Песме ове збирке се могу читати и обрађивати на оба узрасна раздобља књижевности за децу: доба предшколскога узраста од треће до шесте године, и раздобље основношколског узраста од седме до четрнаесте године. У овој књизи развија се љубав и међусобно разумевање и дружење, и, као особита вредност Драгићевићеве поезије за децу, раздрагана шалозбиља и игра. Кад се зна да се до начела среће долази само у потпуној материјалној и друштвеној равноправности

међу људима, да се под начелом среће подразумева основна поставка равноправности, онда ће се и ова збирка песама, у којој доминантну улогу игра шалозбиљна хуманистичка персонификација, еуфемистичка алегорија и емоционална еуфонија, схватити као неопходни извор дечје радости, међусобног незлобивога дружења и борбе за срећно детињство и одрастање у љубави и разумевању. Драгићевићева разноврсност и бројност мотива и подстицајних тематских области одређени су према интересовању младих читалаца са одабраним васпитним и образовним чиниоцима, међу којима се истичу игра, љубав и разумевање, и емоционално и радно васпитање.

Милован Гочманац

ЂАК ПРВАК

У живот крећеш
малено ђаче,
без страха и брига,
школа је на твом путу
станица прва,
будућност је на перон стигла.
Нека Планета
са тобом игра.

Момир Драгићевић

¹ Момир Драгићевић, *Ђак првак Angluno sikavno*, са српског на ромски превео Баја Лукин Саитовић, Сиграф, Крушевац 2017.

² Др Душан Д. Ђорђевић, *Развојна психологија, Дечје новине*, Горњи Милановац 1984, 112

³ *Мала енциклопедија Просвета*, 3, Просвета, Београд 1978, 87.

ПОД ДЕСАНКИНИМ ШЕШИРОМ 2018.
(120 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ)

**Љубавна прича: Живот и снови – бесмртне песме
Десанке Максимовић**

Многи познаваоци Десанкиног песничког дела и живота кажу да је најлепше љубавне стихове написала баш она, елегантна старија госпођа косе уплетене у пунђу са шеширом.

Аристократкиња по крви и племкиња српске поезије, писала је онако како је живела и сањала, жртвовала се песмама које су била њена деца. Стиховима нас је учила да се надамо и волимо као и она што је волела. Јер живот је можда само сан који живимо као што је и сан обрнута јава.

Десанкина појава на књижевном небу тадашње Србије (1920.г.) била је у најмању руку неочекивана и авангардна. На том истом небу тада су за-сијали : Марко Ристић, Душан Матић, Вучо, Дединац, преводили и писали поезију инспирисани делима Луја Арагона и Бретона. Десанкине песме сличе и имају укус стихова Бранка Радичевића и Ђуре Јакшића па Диса и Црњанског; тематски и идејно, имају подударности и са Лорком.

Зар не знамо сви оно: „ Не, немој ми прићи! Хоћу издалека да волим и желим ока твоја два. Јер срећа је лепа само док се чека, док од себе само наговештај да“... И Десанка је чекала младића из својих снова, можда и предуго када би из садашњице гледали; али песници немају осећај за време они су увек млади – што би рекли људи – вечита деца:
Свака твоја реч у мени је до песме порасла

Свака твоја реч

Сваки твој додир у мени је до загрљаја порастао

Сваки твој додир...

И била је посвећена деци, младима као професор књижевности у Београду и другде, живела је за свој позив у Првој женској гимназији. Запажена као песникиња добија стипендију француске владе и одлази у Париз 1923. године и тамо упознаје Сергеја, Руса избеглицу који и сам пише песме. Сродне душе су се среле и букнула је љубав на први поглед. Обоје су дуго тражили једно друго и нашли заувек:

С незнаношћу гледах стопа ти траг

Траг по снегу белом;

И знадох да ћеш бити ми драг,

Драг у животу целом...

Као државни чиновници Краљевине Југославије тада су материјално мало могли приуштити, оно што нису могли да имају, могли су да проживе кроз поезију:

Стало је двоје љубавника жељно зеленила крај гвоздених врата града...

И рече младић, обгрливши је око рамена –

Твоја је уцвала вишња и смрека, твоја је земља пуна семена и трава мека.

Твоја је свака стабљика малена

Откако те знам, све биље у свету

За тебе чини ми се, ја садио

Твоја је свака кућа у зеленилу скривена;

Откад те знам, чини ми се, све сам их ја

За тебе градио...

Десанка и Сергеј проживели су заједно тридесетак година при чему се Сергеј повиновао каријери Десанкиној и одбио понуде да као преводилац добије у служби већи положај ван Београда. Наизглед скромно и повучено живели су у свом свету:

Никоме нећу рећи каква се

Због тебе песма догађа

У мени вечито:

Да ли опија топло

Као шуме наше с пролећа,

Или тиха и тужно

Пути у мени речито.

О, никоме нећу рећи

Да ли се радосна или болећа

Песма догађа у мени.

Време заједничког живота је истицало и љубавницима који с временом „постају другови“, како у свом стиху каже Десанка, приближило их је растанку. Сергеј је преминуо 1976. године.

Ако прва одем, јавићу ти

Јавићу ти шта бива кад се брат и сестра

И мати и пријатељи полако разиђу

И пљусак се кроз растреситу земљу сручи,

И треба ли се бојати наука савести

И шта он међу црвима и стоногама значи.

Горан Илић

СТО ДВАДЕСЕТ ГОДИНА ТРАЈАЊА

Било јој жао човека
Тражила помиловање за озлоглашене
Плакала над покошеним травама
Дивила се тајанственом бору
Прошло је двадесет година више
Од једног века
Како се родила
Кћи сеоског учитеља
Српска поетеса
Супруга једног Руса
Наша Деса
Изнад времена
Ратова
И провалија
Над брдовитим Балканом
У једној земљи сељака
Нежна
А моћна и јака
Прошло је двадесет година
Преко једног века
А она још увек са нама
У немиру и миру
У црном шеширу
Кријући
Неиспевану песму
Само њој знану
Сачувану
И недосањану
Десанка

Јелена Протић Петронијевић